

і текст. Насправді ж ніякого образу з текстом не існує, а історична пам'ять (вірніше, її аберація) наштовхується на постмодерністський паркан з графіті всіх часів і народів. Інтуїція ж В.Слапчука в його "авторській" поетиці полягає лише в тому, що він зумів зафіксувати банальність, скажімо так, персоніфікованої "народної мудрості". Здавалося б, яка "мудрість" може бути у колективного підсвідомого?

Утворена таким чином розмовна стихія в поезії В.Слапчука виявляє невичерпні запаси ліризму на всіх рівнях — від морфології слова і гри інтонацій до просто комунікативних жестів. Це не те щоби авторове кредо. Втім, і не жарт. Скоріше іронічне повідомлення: по-перше, так говорити можна; по-друге, це робиться свідомо. Несподівана легкість пізнього, по-народному "афористичного" В.Слапчука, коли він позбувся силабо-тонічного баласту попередніх збірок, несподівано обертається його силою. І спонукає до прози.

м.Харків

Ярослав Голобородько

ПЕЙЗАЖИ УЯВЛЕНЬ ТА РЕФЛЕКСІЙ (ПРО ЗБІРКУ ЛЕСІ ЛИСЕНКО "ТІНЬ ТІНЕЙ")

От і сталося: XXI століття, що воно очікувалося з містичною знаковістю й апокаліптичною полізначністю, яке вважалося "темною межею" і "затемненням об'єктів" людської цивілізації та перспективи, начебто непомітно, але все потужніше упевнено набирає обертів. Кожний рік нового тисячоліття стає дедалі звичнішим і навіть буденнішим. І за повсякденно нав'язливим клопотом, за хаосом творчих і не зовсім творчих справ не завжди відчувається, фіксується, спостерігається, як нові тони й відтінки почуттів, якості мислення, грані й складники світовідчуття входять-таки у нашу свідомість, як модернізовані цінності — етичні, естетичні, інтелектуальні — усе глибше охоплюють наше ество.

Нині стає майже аксіоматичним, що людина надзвичайно чутлива й вразлива, що її сутність мінлива й феноменально суб'єктивна, що її буття у віртуальному просторі особистісних асоціацій, атракцій, антиномій зазвичай значно яскравіше, контрастніше і драматичніше, ніж у зовнішньому форматі соціуму.

Стає дедалі зрозумілішим, що провідне покликання людської природи — це визначатися (визначати своє "учора" й своє "сьогодні", своє "буде" й своє "ніколи") особисто, бути особистістю, що означає — стати творцем власного макросвіту переживань і помилок, надбань і втрат, сугестій і рефлексій. "Я мислю, значить, я є", — стверджував Декарт. "Я творю, отже, я живу", — стверджує психологія сучасної людини.

Дедалі очевиднішим стає: слово — це більше, ніж, як зазначають словники, "мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу", це самобуття й самоцінна держава, де правлять почуттєві порухи, мисленнєві поштовхи, архетипи учинків, де цілком можливе прогнозування й розгортання семіотики ментальності, свідомості й долі, де може проходити основне видиме й відчутне життя людського духу.

Прагненням вибудовувати свою, індивідуально оформлену внутрішню державу позначені й творчі інтенції Лесі Лисенко, що засвідчено її збіркою поезій "Тінь тіней", випущеною харківським видавництвом "Фоліо" 2003 року.

Слово і Час. 2004. №7

Формально "Тінь тіней" — досить характерна книжка для сьогоденного українського літературного ринку. Збірка являє собою спробу самоантології й містить поезії різних творчих періодів авторки. У книжці репрезентовано широкий спектр мотивів, інтонацій, поетичних форм, до яких зверталася й звертається Леся Лисенко. Збірка носить акцентно панорамний характер і дозволяє простежити розвій, пафос художнього мислення поетки, що підкреслюється виокремленням численних розділів-циклів, у кожному з яких відчутні свої провідні мотиви й інтонації.

Серед цих розділів є такі, що позначені концептуальними й оригінальними назвами — "Пейзажі зсередини", "Писання зсередини", "Сни зсередини"; є такі, що відлунюють внутрішньою експресивністю — "Надія-віра", "Чекання", "Кохання-любов"; є назви, яким властива узвичаєність і, можливо, недостатня виразність — "Колись...", "Ця країна...", "Довгі вірші", або й такі, що становлять історію авторського "я" — "Ранні вірші".

Усі цикли "Тіні тіней" об'єднані якістю, що виділяє Лесю Лисенко з-поміж інших сучасних поетів: сенсорним, навіть тактильним відчуттям слова — його сутнісної ваги, життєдайної напруги, потаємної енергетичності, його виявлених і невиявлених фарб, прихованих та неприхованих експресій, висвітлених і невисвітлених колізій, його невимолоїмої духотворності. Це з особливою виразністю виявляє себе у найсильніших поезіях збірки — "Ялино...", "Прогулянка лукою надвечір", "З теплого лігвища, вимощеного старанно...", "Прожитий мудро рік...", "Ця думка ходить коло мене...", "Забрали тебе від мого обличчя...".

"Тінь тіней" — збірка чистого поетичного малюнку й прозорого повітря вірша, проте поняття "чистий" і "прозорий" зовсім не означають "простий" або "спрощений". Навпаки, суголосно новітнім поетичним тенденціям, книжка Лесі Лисенко тяжіє до складності ліричного світосприйняття й світовираження. І це — одна з численних родзинок нинішньої доби: бути поетом, узагалі творцем означає бути центром почуттєвої та мисленнєвої ускладненості, оскільки лише категорія складності породжує природний ефект драматичності, а отже, й природної полісемантичності, яка, врешті, й супроводжує сучасну модифікацію та харизму художності.

У збірці "Тінь тіней" є рядки, що слугують своєрідним ключем до розуміння ліричних колізій та виконують функції ретранслятора авторського кредо. Це передусім триада тез-концептів "у світовір новий ходім без страху...", "своє єство у слово вилити" та "останній прихисток поезії — пейзаж...", що, незважаючи на власну начебто сенсову різність і проблемну різноспрямованість, усе ж таки досить щільно сполучені між собою.

Неологізм "світовір" цілком характерний як для Лесі Лисенко, так і для найновітнішої поезії, що свідомо й концептуально зосереджується на "світотворенні" — творить свій, особливий, індивідуально відчутий, окреслений і проявлений (в інтонації, мелосі, слові-позначці) світ. Для багатьох сучасних поетів справжній, достеменний світ є той, що відкритий і дешифрований ними у їхній же свідомості.

Поняття "єство" й "слово" також символічно зведені у поетичному рядку Лесі Лисенко: пізнання (не кажучи вже про вираження) єства неможливе без слова, яке виступає медіумом між цим єством і мислячим духом. Смилова комунікація лексем "єство" й "слово" непрямо наголошує і на тому, що слово — насамперед явище внутрішньоцентричного, домінантно суб'єктивного гатунку, оскільки спрямоване на втілення й вираження поривань людської природи, органіки, сутності.

Поняття "пейзаж" теж абсолютно вмотивовано сприймається на тлі й у річищі думки про "прихисток поезії". Причому йдеться не про традиційне тлумачення пейзажу як, знову ж таки звернемося до словника, "одного з композиційних

компонентів художнього твору: опису природи, будь-якого незамкненого простору зовнішнього світу", а як величину уявленнюв і уявлювану, як один з об'єктів особистісного й особистого світотворення.

Пейзаж, за концепцією Лесі Лисенко, бере свої витoki в надрах свідомості й образних уявлень митця. Прикметним є те, що другий вірш збірки — "Дахом дощ пробіг навшпиньках..." — завершується трьома рядками, найвагомiшим (у прямому й переносному значенні цього слова) з яких виступає заключний: "Всі ці звуки, шепіт, тишу / виворожив дощ звичайний / і моя прадавня звичка уявляти бозна-що". Пейзаж для поетки — категорія фантазійна, метафорична, сповнена внутрішніх мисленневих натяків, знаків, паралелей. І тому художня колористика "Тіні тіней" виформовується пейзажами уявлень, асоціацій, рефлексій, пейзажами особистісних, інтимних, соціодуховних колізій, пейзажами сновидінь душі й духу.

У структурі цінностей Лесі Лисенко виділяється всеохопний антропоморфізм світовідчуття, що є лейтмотивом збірки й виявляє себе розмаїто й варіативно. За поетичною версією авторки, все суще — не тільки живе, не тільки має зовнішні форми олюдненості, а й вирізняється людською чутливістю, виразністю й ментальністю.

Антропоморфічні образи-уявлення спостерігаються на рівні традиційних двокомпонентних метафор, а також метафоричних словосполучень — "душа ріки", "шепіт крові", "сестро-акаціє", "понад тобою, дерево, сестра", "душа зелена дерев нічних", "і ліхтарів туманно-жовті очі", "з коливанням зітхаючих хмар", "найменші зморшки ... землі і неба", вітер "як невидима тепла рука", дощ "покірний та сумний". Персоніфікована парадигма мислення часто зустрічається у "Тіні тіней" і на рівні рядків-речень, подекуди досить розлогих, — "про що ви мовчите без мене, лісе...", "стрибає день, як п'яний блазень", "протягне вітер обережну руку", "хай мирно спить життя в деревеснім лоні", "море привітає нас вільною долонею", "невидимий дощ заводить нечутну розмову", "тицяє мокрим пальцем сніг у єдину шибочку", "порожевілою шкірою пробігає мороз цупкими пальцями", "серце втопилося в безодні тіла", "дерева, я цілую ваші руки", вітер "мучить гілку на жовтому чорну", "мороз на сіро-голубій траві / втомившись, спочиває". Антропоморфічна стилістика реалізується на рівні розгорнутих метафор і метафоричних картин — "ми вийшли в сад, пройшли місток, / ми стоїмо на оболоні, / і перед нами мокрий світ, / новонароджений, червоний...". Вона втілюється навіть на рівні такого складного й по-елітарному вишуканого різновиду тропа, як оксиморон, — "Збуджений в тихому ритмі задуми, / кулик болотний іде до води...".

Окремі вірші "Тіні тіней" наскрізь просякнуті антропоморфічним відчуттям, неначе вони народжувалися з іманентного усвідомлення "людиноподібної" пейзажистики навколишнього, передусім природного світу. Поезія "Я хочу тіло дерева відчуті..." щедро прописана такими тропейчними висловами, як "голос дерева", "зморшки" дерева, "розмову крони і зітхання гілки", "о дерево-одноліток", "о батьку-древе"; завершується ж вона емоційним декларуванням кривного "я"-зв'язку з природним началом: "Діброво, гаю, боре, лісе, пущо, / моя родино...". У вірші "волога рука повітря" спостерігається прийом нагнітання антропоморфічних уявлень за рахунок використання фраз-конструкторів, що композиційно й тонально його вибудовують: "блакитна рука неба", "холодна рука вітру", "жорстока рука міста".

Метафоричний діалог "людина-природа" в уявленнєвій пейзажистці Лесі Лисенко відбувається на засадах обопільної активності цих двох концептів, й у ліричних сюжетних "Тіні тіней" зустрічаються протилежні інтенції — вияви натуроморфізму, тобто такого мислення, що засноване на уподібненні природі людського ества, предметів та явищ неживого світу тощо:

Якби й людина зміла ціпеніти,
Байдуже перечікувать негоду,

У тиші й темряві плекати брості роду
І навесні вкриватись буйним цвітом!

(“Завмерле дерево минаю мовчки я...”)

Леся Лисенко — різностороння поетка у версифікаційному аспекті. Вона володіє не лише традиційною для української поетичної культури римованою технікою, продовжуючи традицію неокласиків, але й прийомами письма, що властиві європейській та східній поезії та увиразнюють їхню поетичну ментальність формальною розкутістю й граничною безпосередністю художнього дотику, погляду, зору.

Збірка “Тінь тіней” містить чимало верлібрових форм, серед яких своєю самобутністю виділяються “Квітка”, “Ялино...”, “Ріка і небо кольору асфальту...”, “Літак, що підіймається вже поночі...”, “В повітрі переливчастість та сама...”, “проявляється ранок...”, “Зірка”, “До питання”, “Комфорт”, “Це мій дім...”, “волога рука повітря...”, верлібри з циклу “Вірші листопаду”. Верліброві пейзажі настроїв та життєвих сцен у виконанні Лесі Лисенко грають відтінками елегійних і побутових, імпресіоністичних і приземлених кольорів, мінливим перебігом слова-мікрофабули, зосередженістю на “я”-рецепції долі, свідомості, штрихах-контурах життя й світу. Верлібри ще й на одну тисячну не виявили своєї потенційності у форматі української лірики і продовжують залишатися незаповненою нішею в національній поезії, на що досить прозоро натякають верліброві сторінки “Тіні тіней”.

Для Лесі Лисенко, з її тонким і тендітним відчуттям “українськості” поетичної фрази й мови, цілком органічною є стихія орієнтальної поезії, що виявляється не лише у тяжінні до стислих або лаконічних поетичних форм, але й в іманентному відчутті духу, образної родзинковості східної культури. У циклі “Вірші до місяця”, що позначений підзаголовком “в напрямку хокку”, поетка вдало адаптувала до українського поетичного ґрунту окремі структурні й образотворчі прийоми японської ліричної пейзажистики.

Для цього циклу, що складається з відточених і по-естетському привабливих мініатюр “Весна”, “Літо”, “Осінь” і “Зима”, наскрізним є різноманітно проінтерпретований мотив-інтонація звернення до місяця, який постає в образах “половинки місяця”, “сяючої волосинки народжуваного місяця”, “істинного оранжевого місяця уповні”, “повного місяця”. “Вірші до місяця” виписані так притаманним для Лесі Лисенко прозорим малюнком, ускладненим внутрішніми картинками-пейзажами “я”-бачення себе в композиції реального й віртуального світу.

Окремі з розділів, які вибудовують сюжетику збірки “Тінь тіней”, характеризуються підкресленою, навіть генуїнною традиційністю. Це передусім цикл “Кохання-любов” — спроба нового або оновленого озвучення досить давньої (і, безумовно, нескінченної) історії жіночого серця. Психологічні малюнки цього циклу густо насичені пейзажами інтимних рефлексій, не завжди позначених рисами самобутності, проте беззахисно щирих і відвертих, пройнятих струменями особистісних переживань й образно-символічних позначок.

До найменш вдалих із численних розділів збірки належить цикл “Довгі вірші”, що складається з досить розлогих поезій “Україна” та “Дійшовши свого віку середини...”. Довгі вірші як форма навряд чи становить сильний бік поетичного мислення Лесі Лисенко. Ймовірно, варто було звернутися до них хоча б для того, щоб пересвідчитися, що не вона властива художній ментальності поетки. Леся Лисенко — це художник компактних або й зовсім умініатюрованих поетичних форм.

У збірці “Тінь тіней” зустрічаються окремі фонетично важкуваті словосполучення й рядки, що не вписуються у сучасний культ фоніки вірша. Поетка, яка досить тонко відчуває мелодіку слова, інколи фонетично не відшліфовує або не дошліфовує рядок, що одразу ж контрастує з переважною мелодійною чистотою збірки.

У низці поезій використовується занадто ясна, не сучасна своєю очевидністю рима, як-от у вірші "Спокій просторої луки, навкіл обставленої деревами...", де римуються лексеми "нескінченности — незнищенности". Застосовується подекуди поеткою й так звана дієслівна рима, що про неї стільки говорилося й писалося упродовж минулого століття, яка, прикладом, зустрічається у варіантах на кшталт "лишалась — залишалась" ("Занадто часто. Боже, я тобі казала...") та "тремтять — летять — мовчать" ("Коли зірки ще не набрали сили...").

У вірші "Через не хочу, через не можу..." друга строфа розпочинається словами "Тінь, душа моя...", що вони можуть бути розшифровані як авторське кредо щодо назви й концепції збірки. "Тінь тіней" — це немовби душа душ. Душа є найбільшим у світі світом, а світ постає неосяжною складною душею, яка відчуває, спостерігає, розмірковує, переживає, страждає, болить. І поетка змальовує, виражає, ретранслює сенсорні й мислячі пейзажі душі, які наповнюють внутрішній та навколишній світи її уявно реальних персонажів.

м.Херсон

Олена Логвиненко

НЕОПЛАКАНА СЛЪОЗА

"*Чорний вершник*". Щось страшне й загадкове прочитується в назві, та й на чорно-фіолетовій обкладинці збірки поезій *Юрія Коваліва* (Київ; Ірпінь: Перун, 2003) ще до того, як її розгорнеш. А коли увійдеш у світ книжки з густою метафорикою, то й справді відчуєш і страх (апокаліптичні видіння й переживання ліричного героя), і загадковість ("зелена вигадка трави", солов'ї, що вилетіли з каміння зойком болю, "на чорній дощці місяць, наче кома... в реченні життя"). Побачиш душевний млин рвійного, емоційного поета, який перемелує все на своєму шляху жорнами глибоких вражень та відчуттів. І згадається М. Рильський: "Життя, як смерть, жорстоке і страшне, / Тому, як смерть, міцні його обійми".

Уже в першому, заголовному, вірші Ю. Ковалів безжально забарвлює чорнотою білий папір: розірвані на клоччя гори; подих неминучої біди вривається разом із чорним вершником; хижа отруйна вода, яка вп'ялася в небокраї, і над тою мертвою водою "літає остаточно споночилий Дух". Бо його очі, мозок, серце вже не витримують навали орди високорозвинутої цивілізації, в якій і Дніпро нікуди не тече...

Як хотілося б героєві порозкошувати разом із лелечиною любов'ю у спалахах "золотого осіннього бароко", наслухати мирні удари крихітного серця цвіркуна, прихилити до вуха зоряну струну музики, перейняти неповторний погляд коханої... Але всі ці природні, живі бажання гаснуть, немов свічки від поривів вітру, на тлі моторошної реальності владарювання чорного вершника.

Немов цвяхи, що забивають у віко труни, боляче прошивають запитання: "Куди бредеш? Кому й чого кричиш? / Ніде ніхто нікого не чекає. / Позаду — тінь оманливого раю. / Попереду — розпука бездоріж"; "Звідки ми в рідному краї — свідки явора, зрубаного на дрова?"; "Тепер — я хто?"; "Кому ж пекельну муку / Могла б розповісти калинова душа?" А відповіді невтішні, пісні безголосі, і вершник не знає мети.